

УДК 929Б.Гаврилишин(47+57)“1939/1941”
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-1-2>

Петро ГАВРИЛИШИН,
orcid.org/0000-0002-1187-9028

кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин, докторант
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) gavryshp@ukr.net

ЖИТТЯ БОГДАНА ГАВРИЛИШИНА В СРСР (1939–1941)

У даній статті висвітлюється період життя українського науковця та знаного мецената Богдана Дмитровича Гаврилишина (1926–2016), пов'язана із його перебуванням в Галичині під час її першого включення до Радянського Союзу в 1939–1941 рр. внаслідок так званого «четвертого поділу Польщі».

Подано перелік основних праць, присвячених дослідженню життя і творчості Богдана Гаврилишина. Коротко описано його життя до і після перебування під першою радянською окупацією Галичини. Описано його враження від приходу комуністичної влади та побаченої чужої галичанам Червоної армії. Розглянуто перебіг здійснюваних радянською владою репресій у Галичині та реакцію на це місцевого українського суспільства.

Виділяються і описуються характерні особливості його повсякденного життя в досліджуваній період, тогочасна суспільна атмосфера, зокрема вплив комуністичної ідеології на виховання молоді. Описано тогочасні репресії загалом та, зокрема, проти його рідного брата Мирослава Гаврилишина. Говориться про суд над ним у Львові та, як результат, заслання та смерть у 1944 р. на Колімі, що на Далекому Сході Росії.

На основі вивчення залишених мемуарів та інтерв'ю встановлено ключові моменти життя Богдана Гаврилишина в період першого включення до СРСР. Автор прагне прослідкувати ті важливі фактори, що вплинули на подальше формування його світогляду та особистості. Детальніше розглядає знакові події на цьому етапі його життя з прив'язкою до їх впливу на подальшу долю. Відзначено вплив національної скаутської організації Пласт на формування національної та патріотичної свідомості молодого Богдана Гаврилишина.

Значна увага приділяється опису історичного фону подій, можливим варіантам подальшої долі молодого людини в час Другої світової війни під радянською владою. Розглядаються ті непроті виклики, що стояли перед українською молоддю, які змушені були швидко дорослішати в умовах запроваджених новою комуністичною владою репресій.

Ключові слова: Богдан Гаврилишин, Мирослав Гаврилишин, Друга світова війна, Галичина, II Річ Посполита, СРСР, репресії, школа, Бучач, Львів.

Petro GAVRYLYSHYN,
orcid.org/0000-0002-1187-9028

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of International Relations, Doctoral Student
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) gavryshp@ukr.net

LIFE OF BOHDAN HAWRYLYSHYN IN THE USSR (1939–1941)

This article highlights the period of life of the Ukrainian scientist and well-known philanthropist Bohdan Dmytrovych Hawrylyshyn (1926–2016), connected with his stay in Galicia during its first inclusion in the Soviet Union in 1939–1941 as a result of the so-called «fourth partition of Poland».

A list of the main works dedicated to the study of the life and work of Bohdan Hawrylyshyn is presented. His life before and after being under the first Soviet occupation of Galicia is briefly described. His impression of the arrival of communist power and the Red Army, which he saw as foreign to Galicians, is described. The course of repression carried out by the Soviet authorities in Galicia and the reaction of the local Ukrainian society to it are considered.

Characteristic features of his everyday life in the period under study, the social atmosphere of that time, in particular the influence of communist ideology on the education of youth, are highlighted and described. The repressions of that time in general and, in particular, against his own brother Myroslav Hawrylyshyn are described. Talk about his trial in Lviv and, as a result, exile and death in 1944 in Kolyma, in the Far East of Russia.

Based on the study of the remaining memoirs and interviews, the key moments of Bohdan Hawrylyshyn's life during the period of the first inclusion in the USSR were established. The author seeks to trace the important factors that influenced the further formation of his worldview and personality. Considers in more detail the significant events at this stage of his life with reference to their influence on further fate. The influence of the Plast national scout organization on the formation of the national and patriotic consciousness of young Bohdan Hawrylyshyn was noted.

Considerable attention is paid to the description of the historical background of events, possible options for the future fate of a young person during the Second World War under Soviet power. The difficult challenges faced by Ukrainian youth, who were forced to grow up quickly under the conditions of repression introduced by the new communist government, are considered.

Key words: Bohdan Hawrylyshyn, Myroslav Hawrylyshyn, World War II, Galicia, Second Polish Republic, the USSR, repression, school, Buchach, Lviv.

Постановка проблеми. В історії людства був величезний соціальний експеримент під назвою Союз Радянських Соціалістичних Республік. Його учасниками звичайні громадяни ставали, як правило, примусово. Насильне приєднання Східної Галичини і Волині вплинуло на життя кількох мільйонів людей, які тут проживали. Одним з таких нових громадян СРСР став також і Богдан Дмитрович Гаврилишин (1926–2016) – українсько-швейцарський вчений-економіст, член Римського клубу, меценат, іноземний член НАН України, почесний консул України в Швейцарії, президент Фонду Богдана Гаврилишина (Віднянський, 2014: 88–89).

Аналіз досліджень та публікацій. Богдан Гаврилишин належить до досить знаних постатей молодшої української держави. Природньо, що про нього та його діяльність писали вчені як з України, так і з-за її меж. З українських дослідників його наукові здобутки вивчали філософ Михайло Голянич (Голянич, 2017: 472–474), економіст Олексій Геращенко (Геращенко, 2019: 116–120), сторінки життя детальніше досліджували родичі Тетяна Гаврилишин та Володимир Гаврилишин (Гаврилишин, Гаврилишин, 2004: 208–214). У Швейцарії його біографію описала Віржині Пуаеттон (Пуаеттон, 2019). Енциклопедичні статті про Богдана Гаврилишина розміщені в ряді видань (Мельничук, 2002; Віднянський, 2014; Железняк, 2016). Втім, у жодній з монографій чи статей не подаються більш детальні дані про період його життя в час першого включення західноукраїнських земель до СРСР. Знаний також як член Пласту з 1937 р., був членом куреня «Лісові Чорти» з 1946 р. Протягом 2006–2008 рр. був головою Крайової пластової ради (законодавчий орган Пласту) (Субтельний, 2019: 415). Був радником трьох українських прем'єр-міністрів та президента Л. Кравчука. Зневірившись в українському політикумі, вчений покладає надію на молодь. У 2010 р. створив Благодійний Фонд Богдана Гаврилишина, що ставить собі за мету приготування критичної маси молодих українців, які вивчили б як функціонують кращі країни Європи, та зможуть трансформувати українську державу в нову кращу якість. Після відходу Богдана Гаврилишина, фонд було його дітьми та дружиною

перезасновано під назвою Фонд Родини Богдана Гаврилишина (Історія; Місія).

Мета дослідження. Метою статті є дослідити той період життя Богдана Гаврилишина (1939–1941), який стосується його перебуванням під радянською окупацією в Галичині. Для цього проаналізуємо його спогади та інтерв'ю, написані про нього тексти, доступні нам в час війни інші джерела, які відображають цей етап його життя.

Виклад основного матеріалу. З точки зору психології і педагогіки дитячі та юнацькі роки вагомо впливають на подальшу долю вже дорослої особи. Саме тоді закладаються основи ідентичності, самооцінки, світогляду, народжуються мрії, закладаються цінності тощо. Дослідження цього періоду дає розуміння напрямів подальшого розвитку досліджуваної особистості та мотивації її тих чи інших вчинків. З'явившись на світ у с. Коропець Бучацького повіту Тернопільського воєводства (нині селище, центр Коропецької ОТГ, донедавна Монастирський, тепер Чортківський р-н Тернопільщини), що, як і уся Галичина та Волинь, входив тоді до складу II Речі Посполитої, Богдан Гаврилишин пройшов надзвичайно цікавий і насичений життєвий шлях. Багато років займаючи посаду директора Міжнародного інституту менеджменту у Женеві, він був знайомий із видатними особистостями свого часу, відвідуючи на запрошення багато країн і столиць, проводив конференції, був радником урядів та корпорацій.

Коли він народився, Дмитру, його батькові, було 38 років, а матері Теодозії – 31. Вони на той момент вже мали трьох дітей: Михайла тринадцяти, Катерину десяти та Мирослава трьох років. Богдан був останньою, наймолодшою дитиною (Пуаеттон, 2019: 19).

Батько Дмитро Гаврилишин поєднював селянську роботу та підприємницьку діяльність: вирощував хміль для броварні у Львові, а також спільно з євреєм-партнером експортував свиней до Данії. Це теж нам ймовірно пояснює пізнішу цікавість його молодшого сина Богдана до економіки. Тато Дмитро Георгійович, приділяв освіті своїх дітей велике значення: «Мій батько починав життя дуже бідним, але, побувавши в західноєвропейському світі як молодший офіцер австрійської армії, повернувся під сильним враженням від краще

розвинених країн. Він зрозумів, що це пов'язано з вищим рівнем освіти. Він мав шестирічну освіту, мама – чотирирічну. З тої війни він повернувся з рішенням, що його діти дістануть добру освіту. З Чехословаччини він привіз хміль і засадив ним своє поле. З цього він мав великий прибуток, бо в Галичині пиво робили, а хміль, який вживали при виготовленні пива, імпортували за великі гроші» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 6–7).

Коли Богдану виповнилося чотири роки, його сім'я переїхала на хутір Глибока Долина поряд з с. Жизномир та за 3 км від Бучача, де батько, продавши своє маленьке майно в Коропці, у 1930 р. купив близько 10–15 гектарів землі та побудував чотирикімнатний будинок (Гаврилишин, Гаврилишин, 2004: 14). Сім'я Дмитра Гаврилишина, завдяки його підприємливості, піднялась на вищий соціальний щабель: «На ті обставини він уже був великий фермер, «куркуль». Батько найняв наймита і наймичку. Моя мама дуже гарно до них ставилася; тато часом був гостріший, кричав на них. Також до нас приходили люди на жнива, жали серпами пшеницю чи жито. Їм віддавали кожен десятий сніп, то була їхня платня. Я в той час ще не міг розчислити, чи то було справедливо, чи ні, але як дивився на тих людей з Жизномира, що приходили працювати на чужому полі, бо свого замало було, на їхню тяжку працю, то мене це вражало і трішки боліло» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 7).

В інтерв'ю Івану Дзюбі вчений згадує про тата наступне: «Інколи проходили вибори до сейму. Мій батько був збірним війтом на 12 сіл, його навіть хотіли вибирати до сейму» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 13). І дійсно, знаходимо Дмитра Гаврилишина у списку кандидатів на вибори до сейму 1938 р. – по Бучацькому виборчому окрузі № 64. Наведемо перелік кандидатів від цього округу в друкованій у Львові газеті від 23 жовтня 1938 р.: «Юзеф Сова, селянин з Барішу; Володимир Целевич (укр.), журналіст зі Львова; Тадеуш Гончковський, інструктор позашкільної освіти з Теревовлі; др Роман Слюсар (укр.), адвокат з Бучача. Заступники: Блажей Руг, селянин з Білокриниці Підгаєцького пов.; Тадеуш Бжоза, дир. Ком. Каси Ошад. з Бучача; Матвій Бродяк (рус.), мельник з Теревовлі і Дмитро Гаврилишин (укр.), селянин із Зубриця Бучацького пов.» (Kandydaci: 4).

З раннього дитинства Богдана приваблювало навчання. Найстарший брат Михайло вже навчався в університеті, а брат Мирослав ходив до середньої школи в Бучач. Коли йому було 5 років Михайло привів Богдана до школи і, не зважаючи на протести директора, його взяли. Навчання

давалось йому легко, але з поведінки оцінки мав погані (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 6).

Після трьохрічного навчання у початковій школі в с. Жизномир (1931–1934 рр.), батько відправив його вчитися у м. Бучач, де він був змушений, через свій вік, ще раз піти до третього класу початкової школи. Після неї перейшов до бучацької гімназії. Богдан мав найвищі оцінки, але за поведінку – «незадовільно» (Гаврилишин, 2011: 15–16).

У шкільні роки Богдана Гаврилишина вагому роль відіграв також Пласт. У своїх спогадах «Залишаюсь українцем» він писав: «Початок мого довічного пластуництва відбувся завдяки моєму братові Михайлу. Хоча в батька щодо мене були великі амбіції, він рідко говорив зі мною й лише раз сказав: «Бог дав тобі трохи таланту і твій обов'язок – його використати». Він зробив висновок, що я добре навчатимусь у школі, і ніколи не перевіряв та не цікавився тим, що і як я вчив і розвивав. Саме тому брат став моїм другим батьком. Улітку 1937 р. Михайло записав мене до мого першого пластового табору» (Гаврилишин, 2011: 16).

До найважливіших подій свого дитинства Богдан Гаврилишин відносив саме два пластові таборування в Карпатах в таборі «Остодір», розташованого в урочищі Підлюте за 2 км ходу від с. Осмолода (належить до Перегінської територіальної громади Калуського району Івано-Франківської обл.), на площі біля літньої резиденції митрополита ГКЦ Андрея Шептицького, що був також опікуном Пласту (Гаврилишин, 2011: 16). Частину своїх маєтків у Карпатах глава церкви подарував на пластові табори: гору Сокіл – на юнацький табір, а площу неподалік своєї літньої резиденції в Підлютому – на табір новацтва «Остодір», названий його іменем (Митрополит, 2012: 21). Так, на брамі табору був напис «Діточа оселя ім. Митр. А. Шептицького на Остодорі». Вона почала діяти вже після заборони Пласту, яку здійснила польська влада в 1930 р. Офіційно табори проводила Комісія виховних осель і мандрівок молоді (1932–1939 рр.) (Митрополит, 2012: 266). Митрополит любив перебувати серед пластунів, говорити з ними, вислуховувати їхні проблеми. Так, з огляду на його паралізовані ноги, пластуни навіть змайстрували спеціальні носі, щоб виносити його на плечах до свого товариства. Окрім безпосередньої підтримки пластунів після заборони Пласту, митрополит ГКЦ ініціював також створення Католицької асоціації української молоді «Орли», що продовжувала працю з молоддю схожими до пластових методами та проводила літні табори у с. Крилосі коло м. Галича, на

Соколі, у с. Страдчі коло м. Янова та в с. Михайлівцях біля м. Рогатина (Митрополит, 2012: 21).

У своєму першому таборі хлопець навчився дисципліни, роботи в команді, та пережив кілька справжніх пригод, таких як ночівля в колибі на вологому снігу та лише горнятко гарячої води на вечерю (Гаврилишин, 2011: 16). Про вплив організації на своє формування Богдан Гаврилишин говорив так: «Найважливішим, що я осягнув у таборі, була сама суть Пласту: присяга, правильна поведінка пластунів, наприклад, робити щодня добре діло; зрозумів, як бути слухняним хлопцем, але в деяких ситуаціях – як бути лідером. Вечорами ми сиділи біля ватри, захоплено дивились на відблиски полум'я і не менш захоплено слухали невеличкі історії, які розповідали наші виховники, про історію України, про її слави, а також принизливі періоди, про стан і потреби нашого суспільства, сподівання впродовж століть здобути незалежність та про необхідність, коли ми виростемо, служити нашому суспільству» (Гаврилишин, 2011: 16–17).

Процес радянзації західних земель України був комплексним та охоплював усі сфери життя: політичну систему, соціально-економічну організацію і духовно-культурні відносини. Така глибока трансформація суспільства позначилася на долі мільйонів людей, руйнуючи усталений спосіб буття, традиції, стереотипи тощо. Очевидно, що ці зміни відповідали настроям тільки невеликої частини населення, на яку радянська влада намагалася опертися. Втім, реалізація соціалістичного будівництва викликала і відверте неприйняття, особливо тієї частини суспільства, яке комуністичне керівництво трактувало як «класово вороже», піддаючи його репресіям (Баран, Токарський, 2009: 39–40).

Американський дослідник Ян Гросс здійснив орієнтовні підрахунки жертв серед цивільного населення у радянській і німецькій зоні окупації колишньої II Речі Посполитої. Підрахунки депортованих, ув'язнених у концтабори та вбитих колишніх жителів Польщі за вказаний період часу показали, що комуністична влада знищила у 3-4 рази більше людей, ніж нацисти, при чому на території, удвічі меншій, ніж зона підконтрольна Третьому Рейху. Ці дані дають нам уявлення про справжній характер радянського тоталітаризму як «безпрецедентного розтратника людського матеріалу і держави-вбивці» (Грицак, 1996: 214).

В інтерв'ю Івану Дзюбі Богдан Гаврилишин про той час пригадує: «За радянського періоду з 1939 р до 1941 року ситуація була інакша, українства ми майже не відчували. Пам'ятаю, як приїхав

дядько, який під час першої світової був на Східній Україні, де потім одружився й так і залишився. Він дуже обережно з нами відновлював контакти, боявся говорити, що він робить, де мешкає, про що думає. Ми до таких стосунків між собою не звикли, і для нас він був прикладом українця з Великої України, хоча з походження він був галичанин. Взагалі ми ставилися до прилучення до Радянської України як до московської окупації, а не як до об'єднання з Україною. Ми нічого національного не відчували, єдине – змінено було мову навчання. А режим був для нас чужим і не давав ніяких позитивних сподівань» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 16).

Бучацьку польськокомуну гімназію у 1939 р. перетворили на україномовну середню школу, почалось вивчення російської. «З церквою стало тяжче, хоча туди ще можна було ходити. В тому, чого нас навчали в школі, був великий контраст до того, чого нас навчали в пластових таборах – то був контраст між двома різними правдами. В школі я вчився досить добре, жили ми ще нормально, нас ще не розкуркулювали, хоча вже починали розходитися звістки про те, що десь там когось заарештували, що хтось із українців чи євреїв співпрацює з НКВД» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 17).

Для нової влади Дмитро Гаврилишин потрапив в категорію «куркуль», а тому ризикував бути репресованим. «Ворогів народу» засуджували до виселення в Сибір. Тому сім'я жила у постійному страху, чекаючи своєї черги. У школі змушений був співати, з симульованим ентузіазмом, слави «батька Сталіна». Богдан Гаврилишин згадував: «Вночі до сіл приходили НКВДисти, вербували деяких селян з кіньми для нічної роботи, стукали в двері, і за годину треба було зібрати свої речі, а десь о 1–2 годинах ранку вивозили до вагонів, і, поки сонце не зійшло, поїзд вирушав. Багато ночей я спав не вдома, а на полі, або, взимку, в стайні наших сусідів, мого доброго приятеля Михайліва. Там сталася велика трагедія, бо ці наші сусіди не думали, що їх можуть депортувати, хоча зять уже був у підпіллі, але вони гадали, що ніхто про це не знає. Одної ночі, як я спав у них у стайні, мене розбудив плач, гармидер, і я зрозумів, що їх вивозять у Сибір, а я мав тихенько сидіти в тій стайні. На другий день рано я поплакав трохи, але треба було помити очі і йти до школи, співати: «За Сталіна рідного... » (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 18). Попри травматичність ситуації, Богдан пізніше віднайшов для себе в цьому позитивний досвід, бо розумів багатьох українців в Україні, що могли являтися членами партії, а всередині бути іншими людьми (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 18).

Значно посилив хвилювання сім'ї арешт сина Мирослава Гаврилишина, старшого на три роки від Богдана, який навчався в академічній гімназії у Львові (за ін. інформацією – Львівській торговельній школі). Богдан Гаврилишин пригадує: «Одного разу він приїхав додому і сказав, що хотів би тікати за кордон. Батько не сприйняв цього серйозно, говорив, що Мирослав якогось надзвичайного політика з себе вдає. Мирослав повернувся до Львова, де він жив разом з найстаршим братом, вже одруженим і, мабуть, спробував-таки утекти за кордон. Але нічого не вийшло, бо грошей він від батька не дістав, і Мирослава заарештували» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 17).

17-річного юнака заарештували 23 вересня 1940 р. (Комар, 1997: 99). Він став учасником відомого в історії України «Процесу 59-ти» – судового процесу, проведеного радянськими карально-репресивними органами у Львові 15–18 січня 1941 р. проти членів Організації українських націоналістів. У цьому процесі проходило 59 осіб, серед яких 22 жінки та 37 чоловіків, середній вік підсудних не перевищував 20–25 років, наймолодший учасник М. Чарковський ще не досягнув 16 років (Комар, 1997: 6).

Справу на закритому засіданні розглядав Львівський обласний суд. Підсудних звинувачували у контрреволюційних злочинах, передбачуваних статтями 54/2 та 54/11 Кримінального кодексу УРСР (Баран, Токарський, 2009: 124).

Здебільшого це були студенти Львівського університету, випускники та учні середніх шкіл. Їх звинуватили в приналежності до ОУН та антидержавній діяльності. 17 особам, включаючи Мирослава Гаврилишина, присудили 10 років таборів суворого режиму, 5 наступних років заслання та додаткових 5 років позбавлення громадянських прав (Комар, 1997: 51). Мирослав помер на Колимі, що на Далекому Сході Росії, у 1944 р. Про це Богдан Гаврилишин дізнався тільки в 1993 р. завдяки допомозі першого голови Служби безпеки України Євгена Марчука (Комар, 1997: 62).

Богдан Гаврилишин ділиться враженнями про прихід нацистської влади: «Через кілька місяців стало ясно, що німці прийшли нас не визволяти, а радше уневолювати. Ми почули, що вони роблять із полоненими. В перших кількох місяцях цілі частини Червоної Армії переходили без жодного опору до німців. Виглядало, що якби Гітлер не був так засліплений «вищістю» свого народу й легкими перемогами і скористався з того, що населення з певним полегшенням німців як визволителів від Радянської влади, то вони би дуже швидко могли виграти війну. Вони б могли більшість із тих солдатів, що переходили на їхню сторону, послати знову на фронт або залишити їх для праці» (Гаврилишин, Дзюба, 1995: 24).

Висновки. Період біографії Богдана Гаврилишина, проведений під радянською окупацією в 1939–1941 рр., був сповнений різними подіями, часом не зовсім приємними. Насильно включені до Радянського Союзу західноукраїнські землі зазнали докорінної трансформації в усіх сферах життя суспільства: політичній системі, соціально-економічній організації та духовно-культурних відносинах. Втілення соціалістичного будівництва викликало відверте неприйняття в значній частині місцевого населення.

Місцеве населення, а особливо школярі, піддавалось активному комуністичному перевихованню. Цей етап життя вніс свої правки у формування його світобачення та становлення особистості. Це був інший, часом трагічний, досвід після попередньої польської влади. Комуністична влада «перших совітів» припала на період його життя з 12 р. до 14 р., коли юнак навчався у Бучацькій середній школі. Його дорослішання і становлення національної самосвідомості відбувалося на тлі жорстоких комуністичних репресій. Від них постраждав і рідний брат Мирослав, який помер на заслання у 1944 р. Нова нацистська окупація принесла визволення від більшовиків, але водночас і нові непрості виклики. Розпочався новий період його цікавої біографії та подальші життєві уроки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баран В. К., Токарський В. К. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 448 с.
2. Віднянський С. Гаврилишин Богдан Дмитрович. *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник*. Вип. 5. Біографічна частина: А–М / відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. С. 88–89.
3. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговакази в майбутнє: Доповідь Римському Клубові. : 3-тє вид., допов. Київ : Пульсари. 2009. 248 с.
4. Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. 288 с.
5. Богдан Гаврилишин – Іван Дзюба. *Діалог*. Київ : Вид. Укр. Всесвіт. Координац. Ради та Респ. асоц. українознавців, 1995. 159 с. (Додаток до журналу «Сучасність» 1995. Січень, ч. 1).
6. Гаврилишин Т.Ю., Гаврилишин В.П. *Коропець*. Історія і спогади. Тернопіль : Воля, 2004. 240 с.

7. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
8. Железняк М. Гаврилишин Богдан Дмитрович. *Енциклопедія Сучасної України* / ред.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. Т. 5. URL : <https://esu.com.ua/article-27985> (дата звернення: 26.12.2022).
9. Історія фонду. URL : <http://bhfoundation.com.ua/ourfoundation/history.html> (дата звернення: 26.12.2022).
10. Комар Л. Процес 59-ти. Наукове товариство імені Шевченка. Львів, 1997. 101 с.
11. Мельничук Б. Гаврилишин Богдан-Володимир Дмитрович. *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А–Й. С. 315–316.
12. Митрополит Андрей Шептицький та Пласт. Львів : Артос, 2012. 292 с.
13. Місія. URL : <https://bhfamily.org/> (дата звернення: 26.12.2022).
14. Пуаєттон В. Невтомний мандрівник Богдан Гаврилишин : біопр. / пер. з франц. І. Відлер. Київ : Славутич-Дельфін, 2015. 144 с.
15. Субтельний О. Пласт. Унікальна історія українського скаутського руху. Торонто : Пластове Видавництво «Plast Publishing Inc.», 2019. 440 с.
16. Kandydaci na posłów z województwa lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego [Candidates for deputies from the Lwów, Stanisławów and Tarnopol voivodeships]. *Wschód: Lwów, Stanisławów, Tarnopol : życie miast i wsi województw południowo-wschodnich*. 1938. 23 października. С. 4.

REFERENCES

1. Baran V. K., Tokarskyi V. K. (2009) Ukraina: zachidni zemli: 1939–1941 rr. [Ukraine: Western lands: 1939–1941.] Lviv : In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. 448. [in Ukrainian].
2. Vidnianskyi S. (2014) Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych [Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych]. *Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Vypusk 5. Biografichna chastyna: A–M / vidp. red. M. M. Varvartsev. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 88–89. [in Ukrainian].
3. Havrylyshyn B. (2009) Do efektyvnykh suspilstv: Dorohovkazy v maibutnie: dop. Ryskomu Klubovi [Towards More Effective Societies: Road Maps to the Future]. vyd. 3-tie, dopov. Kyiv : Pulsary. 248. [in Ukrainian].
4. Havrylyshyn B.D. (2011) Zalyshaius ukrainsem: spohady [Remain Ukrainian: memories]. Kyiv : Pulsary. 288. [in Ukrainian].
5. Bohdan Havrylyshyn – Ivan Dziuba. (1995) Dialoh [Dialogue]. Kyiv : Vyd. Ukr. Vsesvit. Koordynats. Rady ta Resp. asots. ukrainoznavstv. 159. (Dodatok do zhurnalu «Suchasnist» 1995. Sich. ch. 1). [in Ukrainian].
6. Havrylyshyn T.I., Havrylyshyn V.P. (2004) Koropets. Istorii i spohady [Koropets. History and memories]. Ternopil : Volia. 240. [in Ukrainian].
7. Hrytsak Ya. (1996) Narysy istorii Ukrainy: formuvannya modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX st. [Essays on the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation of the XIX–XX centuries]. Kyiv : Heneza. 360. [in Ukrainian].
8. Zhelezniak M. (2016) Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych [Havrylyshyn Bohdan Dmytrovych]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [elektronna versii] / red.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiyi, M.H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Т. 5. URL : <https://esu.com.ua/article-27985> (accessed : 26.12.2022) [in Ukrainian].
9. Istoriiia fondu. [History of the fund]. URL : <http://bhfoundation.com.ua/ourfoundation/history.html> (accessed: 26.12.2022) [in Ukrainian].
10. Komar, L. (1997) Protsey 59-ty [The process of the 59th]. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka. Lviv. 101. [in Ukrainian].
11. Melnychuk B. (2004) Havrylyshyn Bohdan-Volodymyr Dmytrovych [Havrylyshyn Bohdan-Volodymyr Dmytrovych]. *Ternopil'skyi entsyklopedychnyi slovnyk* : u 4 t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in. Ternopil : Vydavnycho-polihrafichnyi kombinat «Zbruch». Т. 1: А – Y. P. 315–316. [in Ukrainian].
12. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi ta Plast. (2012) [Metropolitan Andrey Sheptytskyi and Plast]. Lviv : Artos. 292 [in Ukrainian].
13. Misii [Mission]. URL : <https://bhfamily.org/> (accessed: 26.12.2022) [in Ukrainian].
14. Puaietton V. (2015) Nevtomnyi mandrivnyk Bohdan Havrylyshyn [Tireless traveler Bohdan Havrylyshyn]: biohr. / per. z frants. I. Vidler. Kyiv : Slavutych-Delfin. 144. [in Ukrainian].
15. Subtelnyi O. (2019) Plast. Unikalna istoriia ukrainskoho skautskoho rukhu [The unique history of the Ukrainian scout movement]. Toronto : Plast Publishing Inc. 440. [in Ukrainian].
16. Kandydaci na posłów z województwa lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego [Candidates for MPs from the Lviv, Stanisławów and Tarnopol voivodeships]. *Wschód: Lwów, Stanisławów, Tarnopol : życie miast i wsi województw południowo-wschodnich*. 1938. 23 października. 4. [in Polish].